

EDUCACIÓ, IDEOLOGIA I LLIBRES A LA XINA ANTIGA

Dos cànons de l'educació
tradicional xinesa:
el «Llibre dels tres caràcters»
i el «Llibre dels mil caràcters»

RAMON BASSA I MARTÍN

Sumari

1 INTRODUCCIÓ: EL PERQUÈ D'AQUEST TREBALL.....	15
1.1 Presentació, delimitació i justificació de la recerca.....	17
1.2 Què ens proposam? Etapes i objectius	18
1.2.1 Objectius de partida	19
1.3 Metodologia emprada i delimitació de fonts.....	20
1.4 Estat actual dels estudis (referències similars)	21
 2 L'ENSENYAMENT I L'APRENTATGE ESCOLAR DE LA LECTURA I L'ESCRITURA A LA XINA IMPERIAL	 23
2.1 L'Organització de la instrucció a la Xina.....	24
2.2 Els principals canons escolars	24
2.3 Del concepte xinès d'aprenentatge. De l' <i>etnoteoria</i> a la pràctica escolar. Com s'aprenia a llegir a la Xina imperial (antiga i medieval).....	26
 3 EL CONTEXT SOCIOCULTURAL DE LES OBRES I ELS AUTORS..	 33
3.1 El <i>Qiān Zì Wén</i> . L'autor i la seva època: Zhou Xingsi (470?-521)	33
3.1.1 L'emperador Wu Di de la dinastia Liang	33
3.2 El <i>Sānzijīng</i> . L'autor i la seva època: Wang Yinglin (1223-1296).....	35
3.2.1 El neoconfucianisme i l'educació a l'època dels Song del Sud.....	36
 4 ANÀLISI DEL CONTINGUT DE LES OBRES. INFLUÈNCIES REBUDES DEL PENSAMENT FILOSÒFIC I RELIGIÓS XINÈS.....	 39
4.1 El <i>Qiān Zì Wén</i>	39
4.1.1 Parts de què consta l'obra.....	39
4.1.2 L'ideari socioeducatiu expressat.....	42
4.1.3 Aspectes del contingut transmès.....	42

4.1.3.1	La formació historicogeogràfica. La cosmovisió (el bon xinès).....	42
4.1.3.2	L'educació eticofilosòfica (la persona virtuosa, <i>jun zi</i>)	45
4.1.3.3	L'educació per a la societat (el bon súbdit).....	48
4.2	El <i>Sānzijīng</i>	57
4.2.1	Parts de què consta l'obra.....	58
4.2.2	L'ideari educatiu expressat. Conceptes i termes fonamentals.....	59
4.2.3	Aspectes de l'ideari educatiu.....	60
4.2.3.1	L'educació personal. Instrucció i formació	60
4.2.3.2	L'educació i formació filosòfica i històrica.....	64
4.2.3.3	L'educació per a la societat	69
4.2.3.4	L'educació per al funcionari (o de l'educació del lletrat)	70
4.2.4	Glossari de termes principals del <i>Sānzijīng</i>	73
4.3	Funcions socioeducatives i elements comparatius del <i>Sānzijīng</i> i el <i>Qiān Zī Wén</i>	74
4.3.1	La inculcació ideològica. El paper dels lletrats i la funció dels llibres escolars (<i>primers</i>).....	74
4.3.2	Les influències reflectides en el <i>Sānzijīng</i> i el <i>Qiān Zī Wén</i> del pensament filosòfic i religiós xinès (confucianisme, budisme o taoisme)	77
5	A MANERA DE CONCLUSIÓ	85
5.1	Conclusions generals	85
5.2	Algunes conclusions específiques sobre els llibres.....	88
5.2.1	Sobre el <i>Sānzijīng</i>	88
5.2.2	Sobre el <i>Qiān Zī Wén</i>	88
6	BIBLIOGRAFIA I FONTS (GENERALS I ESPECÍFIQUES).....	91
6.1	General	91
6.2	Altres fonts complementàries (articles, notes, ressenyes) sobre neoconfucianisme, llibres i educació a la Xina	93
6.3	Webs i fonts consultades.....	95
6.3.1	Sobre el <i>Sānzijīng</i>	95

6.3.1.1	Publicacions que citen, encara que molt breument, el <i>Sānzījīng</i>	96
6.3.2	Sobre el <i>Qiān Zī Wén</i>	97
6.3.2.1	Publicacions que citen, encara que molt breument, el <i>Qiān Zī Wén</i>	98
6.3.3	Sobre l'emperador Wu Dì	100
6.3.4	Sobre el <i>Bǎijiāxìng</i> 百家姓 (<i>The Hundred Surnames. Els cent cognoms</i>)	100

2 L'ensenyament i l'aprenentatge escolar de la lectura i l'escriptura a la Xina imperial

Per poder entendre la importància que han tingut durant segles els nostres dos cànons, és convenient situar el context educatiu i escolar en el qual varen ser utilitzats.

Podem dir que des de la seva aparició, ambdós llibres gaudiren d'una gran estabilitat i presència al llarg dels temps, ja que el sistema educatiu xinès a penes canvià en mil anys. Aquesta continuïtat de les institucions educatives xineses va seguir així fins a l'any 1905, en què l'emperador Guanxu «affirme la ferme volonté de la dynastie de lancer tout un train de réformes touchant la politique, la société, l'économie»,¹ i entre aquestes anunciades reformes hi havia els primers reglaments de les escoles modernes de 1902-1904, seguits poc temps després per l'abolició dels exàmens oficials (*keju*) l'any 1905.

Però, com ens recorden els estudiosos de l'època, aquests canvis no foren ni tan estesos ni tan radicals com pugui semblar. Les dificultats financeres i la dispersió de poders i d'autoritats feren ben desiguals aquestes reformes.

¹ Vegeu l'article de Christine Nguyen Tri: «Les lettrés et la réforme éducative en Chine». A: Annick Horiuchi, *Éducation au Japon et en Chine. Éléments d'histoire*. Paris: Les Indes Savantes, 2006, pàg. 119.

2.1. L'ORGANITZACIÓ DE LA INSTRUCCIÓ A LA XINA

Sense entrar detalladament en els aspectes organitzatius de la instrucció a la Xina imperial, sabem que durant la dinastia Song, a l'època en què fou escrit el *Sanzijing*, als alumnes que arribaven a anar a escola els ensenyaven la pronunciació i el significat dels passatges proposats com a models d'escriptura que també havien de recitar. Els escolars estaven dividits en tres nivells. El nivell més avançat havia d'assimilar (*nian*) de cent a dos-cents caràcters cada dia i copiar deu columnes de text; els alumnes de nivell mitjà havien d'assimilar cent caràcters per dia i copiar igualment deu columnes, i els alumnes del nivell més bàsic n'havien d'aprendre cinquanta i copiar, també, deu columnes.

Durant la dinastia dels Yuan, Cheng Duanli (1271-1345) presentà un model d'ensenyament progressiu detallat edat per edat.

2.2. ELS PRINCIPALS CÀNONS ESCOLARS

A la Xina antiga i medieval, sobretot des de l'existència del sistema del funcionariat, hi havia unes normes molt estrictes sobre els llibres que havien d'aprendre els infants i joves que volguessin esdevenir funcionaris. Aquesta llista *canònica* dels llibres més importants, que s'havien de saber i conèixer i sobre els quals podien versar posteriorment els textos a comentar a les proves per accedir al funcionariat, feia que aquests llibres gaudissin d'un gran prestigi i importància.

A més, si hi havia una llista dels llibres i les cartilles a aprendre, es tenia un control molt gran sobre el seu contingut, que estava determinat per la tradició i el poder imperial. En teoria els llibres provenien de la tradició i es consideraven uns clàssics (*jing*) que tota persona culta havia de conèixer i saber pràcticament de

mèmoària, fins al punt que els estudiosos consideren que un funcionari havia de saber o tenir memoritzats més de 480.000 caràcters corresponents als principals llibres canònics, que anaven del *Maoshi* al *Lǐ Jì*), les *Lúnyǔ* o *Mèngzǐ* i el *XiaoJing*, fet que obligava un lector mitjà (que fes tres-cents caràcters per dia) a emprar quatre anys i mig en la seva lectura.²

Ara bé, l'important era que aquests llibres arribassin a ser interioritzats pels «funcionaris divins», així s'imposava el que Pierre Bourdieu anomena la *censura estructural*, que «se ejerce a través de las sanciones de dicho campo funcional como un mercado donde se constituyen los precios de las diferentes modalidades de expresión»,³ o sia, que els possibles concursants a les oposicions que no acceptassin i no seguissin els llibres canònics quedaven fora del sistema, en una prèvia censura encoberta o estructural (en paraules de Bourdieu), ja que «cuanto más capaces sean los mecanismos encargados de la distribución de los agentes entre las diferentes posiciones (mecanismos que se borran por el éxito mismo de sus efectos) de asegurar que tales posiciones estén ocupadas por agentes aptos e inclinados a mantener el discurso (o a guardar silencio) compatible con la definición objetiva de la posición (lo que explica el lugar que los procedimientos de coaptación conceden siempre a los índices aparentemente insignificantes de la disposición para introducir formas), menos necesidad tiene de manifestarse esta censura en forma de prohibiciones explícitas, impuestas y sancionadas por una autoridad institucionalizada».⁴

Aquesta situació sociològica s'ha donat en el cas dels nostres dos canons, el *Sanziijing* i el *Qian Zi Wén*, que passaren a ser els models consagrats de l'ensenyament, com a maquinària i testimo-

2 Dades extretes de Drège, 1991, pàg. 100.

3 Vegeu: P. Bourdieu, *¿Qué significa hablar? Economía de los intercambios lingüísticos*. Madrid: Akal, 1985, pàg. 110.

4 *Ibidem* ant.

ni de «la eficacia de estas estrategias de formalización a través de las cuales las obras consagradas imponen las normas de su propia percepción».⁵

A continuació presentam la llista dels llibres que un futur funcionari havia de conèixer i que els mestres i els alumnes aprenien a les escoles. Els dos llibres (o *primers*, llibres de primers aprenentatges) objecte del present estudi fan referència als continguts d'aquestes obres.

Xinès clàssic	Pinyin	Exàmens imperials
大學	<i>Sishu</i>	Els Quatre Llibres:
論語	<i>Dàxué</i>	El Gran Ensenyament
中庸	<i>Lúnyǔ</i>	Analectes
孟子	<i>Zhōngyōng</i>	El Just Mig
	<i>Mèngzǐ</i>	Llibre de Mencí
孝經	<i>XiaoJing</i>	Clàssic de la Pietat Filial

2.3. DEL CONCEPTE XINÈS D'APRENENTATGE.

DE L'«ETNOTEORIA» A LA PRÀCTICA ESCOLAR.

COM S'APRENIA A LLEGIR A LA XINA IMPERIAL (ANTIGA I MEDIEVAL)

Devem a Jin Li (2001) un dels primers escrits sobre la conceptualització xinesa de l'aprenentatge: *Chinese Conceptualization of Learning*, que ens permet endinsar-nos en la tesi que, des de l'època confuciana, hi ha hagut uns models propis sobre el que significa aprendre a l'àrea cultural xinesa, una *etnoteoria*⁶ que al llarg dels

⁵ P. Bourdieu. *Op. cit.* ant., pàg. 11.

⁶ Pens que seria útil anomenar aquesta concepció d'un model cultural

segles ha anat bastint tot un engranatge didàctic teòric i pràctic entorn de l'acte d'aprendre i d'ensenyar, marcat profundament pel pensament confucià.

Recordem que ja Confuci a l'inici de les *Analectes* dedica les seves primeres paraules a aprendre: «El Mestre digué: “Aprendre i, en cada ocasió, practicar el que s’ha après”: que no és un goig, això?» (I, 1).

Però no ha de ser una manera d'aprendre qualsevol, primer cal practicar la virtut filial i després ve l'estudi. Confuci ens ve a dir que els valors són més importants que l'estudi, tot i que l'estudi no deixa de ser fonamental:

El Mestre digué: «Els joves, dintre de casa, han de mostrar pietat filial; a fora, han de mostrar veneració fraterna. Que siguin circumspectes i fidels. Que estimin tothom i que tractin com a família els qui posseeixen humanitat. Si practiquen tot això i encara els queden forces, aleshores que es dediquin als estudis de lletra» (I-6).

L'ideari educatiu de Confuci era aparentment senzill, aprendre el millor de tothom: «escoltar molt, triar el millor i seguir-ho, mirar molt i memoritzar-ho».⁷ Sabem també per les *Analectes* que Confuci ensenyava en quatre aspectes: «les lletres, l'acció, la lleialtat, la fidelitat» (VII-25), o com tradueix A.-H. Suárez: il·lustració, conducta, lleialtat i sinceritat.⁸ Els seus corresponents termes xinesos són: *wén* 文 (il·lustració), *xíng* 行 (conducta), *zhong* 忠 (lleialtat) i *xìn* 信 (sinceritat).

propri amb el terme «ethnotheories», emprat per Harkness i Super (1992; 1996), i que esmenta de passada Jin Li (2001: 113), que ajunta etnometodologia i cultura.

⁷ Vegeu Confuci, *Analectes*: VII-22, i també VII-28.

⁸ Vegeu: Anne-Hélène Suárez (intr. i trad.) *Confucio. Lunyu*. Barcelona: Random House Mondadori, 2006, pàg. 108.